

dr hab. Andrzej Ładyżyński, prof. UW
Instytut Pedagogiki
Uniwersytet Wrocławski

Wrocław, 23.10.2019 r.

Recenzja

rozprawy doktorskiej **Pani Magister Patrycji Anny Leśniak-Walczyk** pt.: *Wychowawczy udział rodziny w kształtowaniu motywacji altruistycznej młodzieży. Badania empiryczne licealistów*, przygotowanej na **Wydziale Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II**, pod kierunkiem naukowym **Pani Profesor dr hab. Danuty Opozdy** oraz promotora pomocniczego **Pani Doktor Magdaleny Parzyszek**

Rozprawa została poświęcona zagadnieniu, które uznać należy za ze wszech miar istotne. Doktorantka podejmuje problematykę bezinteresownego, dobrowolnego wspierania innych. Zajmuje się motywacjami do przyjmowania postawy miłości bliźniego, choć w pracy nie używa tego terminu. Czynić coś dla drugiego, bez liczenia na zyski i wzajemność, w dobie indywidualizmu, w czasach forsowania modelu wygodnego życia dla siebie, sukcesu, korzyści osobistej, to wyzwanie trudne. Altruizm jawi się jako proces usytuowany w kontrze wobec kultury liberalizmu. A Doktorantka nie tylko zajmuje się motywacjami altruistycznymi, ale umieszcza je w kontekście rudymentalnej dla całej kultury wspólnoty kształtującej – rodziny. W tym wymiarze wybór obszaru badań dokonany przez Doktorantkę zdecydowanie uznaję za trafny i bardzo aktualny. Posiada on znaczenie zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i dla praktyki wychowawczej.

1. Struktura formalna

Przedstawiona do recenzji praca składa się ze wstępu, dwóch rozdziałów w części teoretycznej, rozdziału metodologicznego, rozdziału empirycznego, zakończenia, streszczenia w języku angielskim, bibliografii, wykazu tabel, wykresów i schematów a także aneksu zawierającego kwestionariusze zastosowanych w badaniach narzędzi. Część zasadnicza rozprawy liczy 233 strony. Aneks liczy 79 stron. Zawiera zastosowane narzędzia badawcze oraz propozycje-scenariusze zajęć propozycje dla młodzieży, jak i dla pedagogizacji rodziców. Scenariusze – czego już raczej można się domyślać mogły/były przez Doktorantkę wykorzystane, w związku z przyjętym celem praktycznym? Strukturę rozprawy w przedstawionym układzie oceniam jako przejrzystą. Doktorantce w pełni udaje się uzyskać konsekwentną ciągłość logiczną treści rozprawy.

2. Ocena merytoryczna przedstawionej rozprawy

Rozpoczne od tytułu rozprawy. W przedstawionej formie tytuł brzmi poprawnie. Jest konkretny i jednoznaczny.

Część teoretyczna

Wstęp do pracy jest zwarty. Obejmuje 5 stron tekstu. W ocenie recenzenta w wystarczającym stopniu ukazuje podstawowe informacje. Za cenną uznaję wskazaną motywację, obiektywnie dowartościowującą rodzinę jako fundamentalne środowisko kształtowania człowieczeństwa, jak i warstwę motywów osobistych – chęć kontynuacji podjętych wcześniej przez Doktorantkę badań. Wstęp zawiera ponadto dookreślenie przedmiotu badań, omówienie strategii badań oraz wskazanie wyodrębnionych zmiennych zależnych i niezależnych. Doktorantka dokonuje tu przeglądu badań nad zachowaniami altruistycznymi, o charakterze głównie psychologicznym, nie pomija również eksploracji pedagogicznych. Szeroki przegląd literatury prowadzi Doktorantkę do konstatacji, że problematyka altruizmu została dość wszechstronnie przebadana. Swej luki badawczej poszukuje Autorka analizując proces wychowania w zmieniającej się współcześnie rodzinie. Tę właśnie kluczową wspólnotę czyni kanwą do badań kształtowania się motywacji altruistycznej adolescentów.

Rozdział pierwszy rozprawy Autorka poświęca motywacjom altruistycznym młodzieży. Wyodrębnia w nim dwa podrozdziały. Podejmuje omówienie istoty zachowań altruistycznych, definiując altruizm, prezentując koncepcje wyjaśniające zachowania altruistyczne oraz wybrane badania nad zachowaniami altruistycznymi. Drugi z podrozdziałów charakteryzuje motywację w działaniach człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem okresu adolescencji. Przedstawia typologie motywacji altruistycznych, ukazuje motywację endocentryczną i egzocentryczną, a także uwarunkowania kształtowania się motywacji altruistycznej.

Zawartość rozdziału oceniam pozytywnie. Doktorantka wysyca w nim szerokie spektrum altruizmu podążając w analizie logicznej od definicji, poprzez prezentację koncepcji wyjaśniających oraz wybranych badań. Część poświęcona motywacji altruistycznej również została opracowana w sposób staranny. Jedynie tytuł drugiego podrozdziału *1.2. Typologie i kształtowanie postawy altruistycznej* budzi pewne pytania o jego poprawność. Odnosi się bowiem do dwóch odrębnych porządków, wskazania typologii oraz kształtowania postaw. Połączenie obu w jednym tytule pozostawia w czytelniku drobne odczucie nieadekwatności.

Rozdział drugi nosi tytuł: *Wychowawczy udział rodziny w procesie kształtowania motywacji altruistycznej*. Również w tym rozdziale wyodrębniono dwa podrozdziały. Pierwszy poświęcono rodzinie, jako miejscu kształtowania motywacji altruistycznej. Uwzględniono specyfikę i atrybuty wychowania w rodzinie. Doktorantka dokonuje przeglądu definicji podstawowych pojęć: rodziny, wychowania oraz wychowania rodzinnego. Analizując te pojęcia przyjmuje słusznie perspektywę

pedagogiczną. W ten sposób dba o ścisłość swej ścieżki analizy, nie tracąc z oczu wymiarów edukacyjnych. Omawia konteksty wychowania, zmiany następujące w obszarze życia rodzinnego, trendy kulturowe stawiające wobec rodzin nowe wymagania. W podrozdziale drugim Doktorantka omawia system wartości, funkcje wychowania oraz modele rodzicielstwa. W tym dobrze zaprojektowanym rozdziale, w przypadku przygotowania pracy do publikacji proponowałbym zamianę kolejności podrozdziałów. Wydaje się, że bardziej poprawną strukturę Doktorantka uzyskałaby, gdyby podrozdział 2.1.2. *Współczesne konteksty wychowania w rodzinie* poprzedzał podrozdział 2.1.1. *Atrybuty i specyfika wychowania w rodzinie*. Ten rozdział również zasługuje na zainteresowanie i uznanie. Autorka z bogatej literatury przedmiotu, dobiera treści uwzględniające kilka istotnych obszarów oraz prezentuje je w sposób przemyślany.

Podsumowując całość części teoretycznej stwierdzam, że treści w niej zawarte zostały wyselekcjonowane w sposób trafny. Autorka adekwatnie dobiera poszczególne zagadnienia i w jasny sposób je przedstawia. Potrafi ukazać złożone i rozbudowane zagadnienia. Rozdziały teoretyczne stanowią wartościowe tło dla realizowanego projektu badawczego. Treści części teoretycznej są skorelowane z zawartością dalszych rozdziałów: metodologicznego i empirycznego. Tym samym recenzent stwierdza, że Doktorantka spełnia postanowienie Art.13.1 Ustawy o stopniach i tytułach naukowych w zakresie wykazania ogólnej wiedzy teoretycznej w danej dyscyplinie naukowej.

Część metodologiczna

Rozdział metodologiczny nosi tytuł: *Podstawy metodologiczne własnych badań empirycznych*. Doktoranta swą rozprawę osadza w strategii ilościowej. Prawidłowo formułuje przedmiot badań, zdefiniowany jako: *udział wychowania w procesie kształtowania motywacji altruistycznej*. Adekwatnie określa również cele badań, odnosząc je do wyodrębnionych przez Jana Sucha: zewnętrznego (poznawczego) i wewnętrznego (praktycznego). Doktorantka prawidłowo formułuje problem główny oraz problemy szczegółowe. Z pytania głównego wyprowadza pięć problemów szczegółowych. Na podstawie przyjętych problemów badawczych formułuje adekwatne hipotezy. Wyodrębnia zmienne zależne oraz niezależne. Do pierwszej kategorii kwalifikuje: rodzaj motywacji (endocentryczną, egzocentryczną). Z kolei jako zmienne niezależne wyodrębnia: system wartości, model rodzicielstwa i funkcje wychowania.

Patrycja Leśniak-Walczyk charakteryzuje wybraną przez siebie do przeprowadzenia badań metodę sondażu diagnostycznego. W jej ramach dla uzyskania szczegółowych odpowiedzi na problemy badawcze Doktorantka posługuje się kilkoma narzędziami. Dla zbadania zmiennej zależnej wykorzystuje:

- A. Kwestionariusz A-N Jacka Śliwaka – badający poziom altruizmu,

- B. Kwestionariusz KEEM Jerzego Karyłowskiego w wersji Jacka Śliwaka – badający motywację endocentryczną i egzocentryczną.
Aby zbadać zmienne niezależne stosuje:
- C. RVS Skalę Wartości Milтона Rokeacha w wersji G w adaptacji Piotra Brzozowskiego - w celu poznania systemu wartości,
- D. Ankietę własnego autorstwa - w celu poznania emancypacyjnej i adaptacyjnej funkcji wychowania,
- E. Ankietę własnego autorstwa - w celu poznania modelu rodzicielstwa.

W sumie wykorzystuje pięć narzędzi. Wszystkie spośród nich poddaje sprawdzeniu. Łączy zastosowanie narzędzi własnych oraz kwestionariuszy innych autorów. Konsultuje ich zastosowanie oraz modyfikuje poszczególne wersje narzędzi. Omawiając narzędzia wyraźnie wskazuje na głęboki namysł przy ich zastosowaniu. Rozdział metodologiczny wieńczy podrozdział: *Opis grupy badanej i procedura badań*. Doktorantka charakteryzuje tu populację badaną oraz syntetycznie ukazuje przebieg badań. W tej części zastanawia jednak treść zdania: *Grupa badana została dobrana w sposób incydentalny* (s.118). Pewnie Doktorantka miała na myśli celowy dobór próby, który poniżej zresztą opisuje(?).

Podsumowując rozdział metodologiczny stwierdzam, że Doktoranta wyraziście przedstawia własną ścieżkę postępowania badawczego. Rozdział ten uznać należy za właściwie skonstruowany, przemyślany i pełny. Autorka udowadnia w nim stosowną staranność, umiejętność przyjmowania uwag od innych badaczy, zdolność do modyfikacji i doskonalenia narzędzi badawczych, w końcu osobistą refleksyjność.

Realizacja projektu badawczego

Na część empiryczną składa się rozdział zatytułowany: *Wychowanie w rodzinie w procesie kształtowania motywacji młodzieży do altruizmu w świetle wyników badań własnych*. Wyniki zrealizowanych badań grupuje Doktorantka uwzględniając następujące uwarunkowania wychowania realizowanego w rodzinie: system wartości rodziców, adaptacyjna i emancypacyjna funkcja wychowania oraz modele wychowania: zależnościowy, niezależnościowy oraz współzależnościowy. Wyniki badań prowadzą Doktorantkę do konstatacji o istnieniu związków pomiędzy wybranymi czynnikami wychowania w rodzinie a rodzajami motywacji młodzieży do przyjmowania postaw altruistycznych. Doktorantka ustaliła, że kształtowanie motywacji egzocentrycznej, czyli pobudzonej przez czynniki zewnętrzne, pozostaje pod większym wpływem rodziców i ich systemu wartości. Badania ukazują sposób, w jaki adolescenti postrzegają swoich pierwotnych opiekunów i ich działania wychowawcze.

Uzyskane wyniki wskazują, że wartości, na których koncentrują się rodzice wiążą się z wygodą życia, poczuciem ekscytacji czy przyjemności. W mniejszym stopniu cenione są przez nich: mądrość, wyrozumiałość czy zbawienie. Autorka dochodzi do wniosku, że kształtowaniu się motywacji endocentrycznej, czyli pochodzenia wewnętrznego, sprzyjają uznanie społeczne, natomiast kształtowaniu motywacji egzocentrycznej sprzyja poczucie odwagi, rozwijanie różnorodności zdolności oraz poczucie wewnętrznej równowagi. Wyniki badań wskazują, że zarówno matki, jak i ojcowie podejmują działania wychowawcze o charakterze emancypacyjnym, uczą troski o dobro wspólne i otwierają na wrażliwość na potrzeby innych osób. Matki w świetle wyników badań jawią się w większym stopniu, jako te, które zachęcają do działań o charakterze charytatywnym. Badania młodzieży wskazują, że w grupach młodzieży o motywacji altruistycznej zachowania większości matek i ojców posiadają charakter współzależnościowego modelu rodzicielstwa.

Doktorantka prowadząc narrację wyników badań własnych odwołuje się do literatury przedmiotu. Ta dyskusja to cenna w przekonaniu recenzenta próba reflektowania własnych osiągnięć z ustaleniami innych badaczy. W końcówce omówienia wyników badań empirycznych formułuje wartościowe – w moim przekonaniu wskazówki dla rodziców i nauczycieli. Wskazuje ponadto na wartość prowadzenia podobnych w duchu badań rodziców, tak by uzyskać obraz ich perspektywy. I przeczuwam, że Doktorantka podąży za swym pragnieniem poszerzenia swoich dotychczasowych eksploracji.

W zakończeniu Autorka podsumowuje swoje badania, zbierając wnioski z poszczególnych części rozdziału empirycznego, wskazuje na osiągnięcie założonych celów naukowych dysertacji i ukazuje perspektywę dalszych badań empirycznych związanych z czynnikami wychowania rodzinnego i ich związku z kształtowaniem motywacji altruistycznej.

Narracja tekstu

Doktorantka utrzymuje tekst w dobrej narracji. Potrafi jasno i wyraziście sformułować własne myśli. Tekst jest napisany ładną polszczyzną. Dostrzegam w nim nieliczne, drobne uchybienia: cytat zawieszony bez podania jego autora bezpośrednio po cytowaniu (s.101), błąd gramatyczny (s.113), rzeczowy np.: *współzależnościowy model rodzeństwa* (s.202), gdy powinno być - (...) rodzicielstwa, czy tzw. „literówki” (mi.in. na str. 38, 99, 102, 103, 106, 115, 116, 129).

Na wykresie 4 wśród wartości wymienia Doktorantka kategorię: *Rozumne dokonania*, tymczasem w omówieniu, odnosząc się do tej samej kategorii znajdujemy określenie: *poczucie dokonania* (s.125).

Z kolei bardzo starannie zredagowano materiał ilustracyjny: wykresy, tabele i schematy. Są przejrzyste i wzbogacają narrację tekstu.

Bibliografia rozprawy jest bardzo bogata. W zestawieniu znajduje się około 400 publikacji. Po części, tę znaczącą liczbę tekstów literatury wyjaśnia zestawienie kilku niezwykle istotnych i szeroko podejmowanych w publikacjach zagadnień podejmowanych przez Doktorantkę, takich jak: wychowanie, rodzina, motywacja, altruizm. Nie mniej jednak sformułowaniem tym, nie zamierzam zabierać należnego Autorce zestawienia splendoru. Dokonała imponującej kwerendy bibliotecznej, trafnie dokonując dobrego wyboru specjalistycznej literatury. Jest ona interdyscyplinarna. Autorka wykorzystuje publikacje w języku polskim, liczne są również publikacje anglojęzyczne.

Podsumowanie oraz konkluzja

Doktorantka trafnie obrała tematykę badawczą. Odkryła ważną lukę w podejmowanych już dotychczas eksploracjach. Twórczo zarysowała część teoretyczną. Z dużą troską stworzyła metodologiczne podstawy badań własnych. W pełni opanowała materiał empiryczny, przeprowadziła badania, dokonała ich analizy i interpretacji. Ocenianą rozprawę uznaję za ważne osiągnięcie naukowe. Ukazuje wartościowy obszar badań i poszerza aktualny stan wiedzy o udziale rodziny w kształtowaniu motywacji altruistycznych nastolatków. Pracę charakteryzuje wysoka wartość merytoryczna oraz naukowa. Stanowi ona dzieło oryginalne. Co cenne, rozprawa oprócz swej wagi naukowej, posiada znaczenie praktyczne. Już w obecnym kształcie wskazuje na bardzo dobre przygotowanie Doktorantki do możliwości prowadzenia dalszej bardziej samodzielnej pracy naukowej. Recenzent dostrzega wysoki poziom spójności, pomiędzy poszczególnymi częściami opracowania. Praca została zrealizowana z dużą starannością we wszystkich warstwach. Język rozprawy jest wzorcowy. Drobne wskazane w recenzji uchybienia, w żadnym stopniu nie umniejszają jej wartości.

Podsumowując przedstawioną do recenzji rozprawę doktorską Pani Magister Patrycji Anny Leśniak-Walczuk pt.: *Wychowawczy udział rodziny w kształtowaniu motywacji altruistycznej młodzieży. Badania empiryczne licealistów*, oceniam zdecydowanie pozytywnie oraz opowiadam się za przyjęciem niniejszej dysertacji doktorskiej do dalszych procedur przewodu doktorskiego.

Andrzej Szepiński